

658.86

• ” • • ”

“

”

,

,

:

,

,

.

The structure of the main channels of agriculture products sale by the agrarian organizations in Ukraine is considered in the given essay. It is also offered that the further development of the agro-food infrastructure is firmly conducted with agro-food open trade activation and, finally, with the universal wholesale food markets building.

Key words: channels of product sale, agro-food market infrastructure, the universal wholesale food market.

©

M.I., 2011

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Збалансований розвиток агропродовольчого ринку неможливий без створення відповідної інфраструктури, здатної забезпечити вільний рух сільськогосподарської сировини та продовольства від товаровиробників до споживачів.

На жаль, інфраструктуру агропродовольчого ринку України не можна назвати досконалою, оскільки її складові функціонують хаотично, а процесу розвитку останніх бракує послідовності. Із розвитком ринкових відносин сільськогосподарські підприємства одержали можливість самостійно обирати ті чи інші канали реалізації виготовленої продукції, однак, через недостатню обізнаність із поточним станом ринкової кон'юнктури і відсутність практичного досвіду вибору найбільш вигідних контрактних умов наразі спостерігаємо справжнє засилля посередницьких структур на агропродовольчому ринку України. Такі структури диктують сільгосптоваровиробникам високі ціни за свої послуги і низькі закупівельні ціни на продукцію рослинництва і тваринництва, що, зрештою, негативно позначається на показниках рентабельності сільськогосподарського виробництва як по Україні в цілому, так і в розрізі її регіонів.

З огляду на викладене, можна стверджувати, що проблема пошуку найбільш ефективних каналів реалізації виготовленої продукції в умовах сьогодення є досить актуальною для кожного сільськогосподарського підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Значний внесок у вирішення проблем виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції було зроблено багатьма відомими українськими та зарубіжними вченими, серед яких слід назвати, насамперед, Горьового В.П., Єніліну С.О., Дудара Т.Г., Кириленко І.Г., Нуралієва С.У. та Червена І.І. Однак, незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, вважаємо, що проблеми функціонування і розвитку інфраструктури агропродовольчого ринку в Україні все ще залишаються дискусійними та потребують подальшого вивчення з урахуванням змін, які наразі відбуваються у національній економіці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Наявність розвиненої інфраструктури агропродовольчого ринку є необхідною умовою його стабільного функціонування, тому одним із пріоритетних напрямів аграрної політики України на сьогоднішній день має бути прискорене формування інфраструктурного забезпечення такого ринку, що неодмінно сприятиме розвитку прозорих каналів реалізації сільськогосподарської продукції і продовольства. Відтак, винятково важливого значення у сучасних умовах набуває не лише вивчення структурних зрушень, які відбулися у розподілі продукції сільськогосподарських підприємств за основними каналами збуту останньої, але й визначення найбільш ефективних каналів реалізації даної продукції, здатних усунути диспропорції її виробництва і споживання у всіх регіонах України.

Формулювання цілей статті. Визначити перспективи формування ефективних каналів реалізації основних видів продукції сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі розвитку агропродовольчого ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах активізації процесів міжнародної економічної інтеграції стабільний розвиток агропродовольчих ринків є одним із головних чинників зростання економіки та зміцнення продовольчої безпеки будь-якої держави, оскільки забезпечує узгодження економічних інтересів виробників і споживачів сільськогосподарської сировини та продовольства. У результаті численних реформ, проведених у аграрному секторі економіки України за роки її незалежності, суттєво змінилися умови функціонування підприємств агропродовольчого ринку, у тому числі і сільськогосподарських, яких, згідно з останніми статистичними даними [4, с. 140], станом на 1 липня 2009 р. налічувалося 57152 одиниці. Більшість із цих суб'єктів господарювання, як бачимо з рис. 1, представлена фермерськими господарствами і господарськими товариствами.

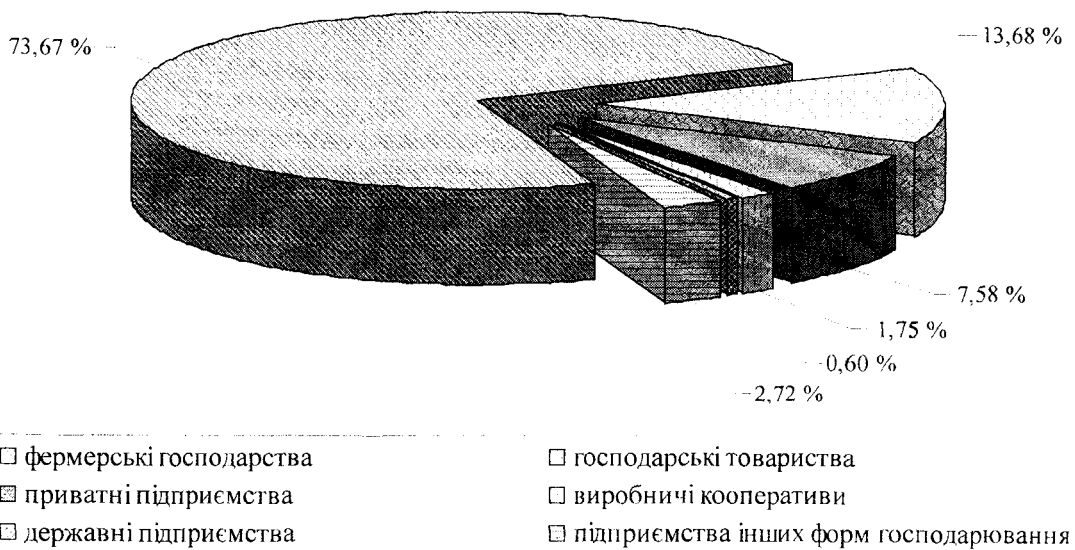

Рис. 1. Структура діючих сільськогосподарських підприємств України за організаційно-правовими формами господарювання у 2009 р. [4, с. 140]

Загалом, родючі ґрунти та сприятливий клімат створюють необхідні передумови для розвитку сільського господарства на території України, проте чимало його підгалузей наразі перебуває у кризовому стані, зумовленому чинниками переважно загальноекономічного характеру. За нашими розрахунками, обсяги валової продукції аграрного сектора України (у порівнянних цінах 2005 р.) зменшилися у сільськогосподарських підприємствах усіх регіонів держави за період із 1995 р. по 2009 р. на 5,85 %. У той же час, на 21,97 % зросло виробництво продукції рослинництва і тваринництва у господарствах населення, але цей приріст, на жаль, не перекрив загальний спад виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Не останню роль у цьому відіграло те, що у ході численних економічних реформ були порушені довгострокові господарські зв'язки між сільськогосподарськими і переробними підприємствами. Відтак, унаслідок відсутності організованих каналів реалізації сільськогосподарської продукції у 2009 р. більше половини картоплі, овочів та олійних культур, вирощених сільськогосподарськими підприємствами України, було реалізовано через численних посередників, і лише незначну частину – на ринку, населенню в рахунок оплати праці (включаючи реалізацію продукції через систему підприємств ресторанного господарства) та переробним підприємствам (табл. 1).

Таблиця 1

Структура реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами України, 1995 – 2009 рр.*

Продукція	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення 2009 р. (+;-) від 1995 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Переробним підприємствам								
Зернові культури	37,5	4,0	5,2	4,6	5,1	4,4	3,9	-33,6
Картопля	15,2	16,9	11,3	11,0	12,5	10,9	6,9	-8,3
Овочі	39,6	13,3	13,5	15,6	8,8	22,6	36,9	-2,7
Худоба та птиця	46,1	21,6	30,9	35,2	34,6	30,5	25,6	-20,5
Молоко і молочні продукти	87,2	66,3	85,0	88,3	90,4	92,7	92,6	5,4

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
На ринку								
Зернові культури	19,2	34,8	10,0	9,9	8,7	7,9	6,6	-12,6
Картопля	42,7	44,8	17,2	18,4	12,9	15,3	12,3	-30,4
Овочі	41,2	47,0	31,8	27,3	29,8	18,5	11,9	-29,3
Худоба та птиця	26,2	38,4	19,1	9,1	7,8	7,9	7,9	-18,3
Молоко і молочні продукти	8,9	21,2	3,8	3,0	2,1	1,5	1,9	-7
Населенню								
Зернові культури	30,3	20,6	4,7	3,7	2,7	1,5	1,0	-29,3
Картопля	32,2	20,4	4,0	2,7	2,0	1,9	1,1	-31,1
Овочі	15,1	21,1	3,5	2,2	1,5	0,9	0,5	-14,6
Худоба та птиця	16,4	31,9	4,5	3,0	2,2	1,6	1,3	-15,1
Молоко і молочні продукти	3,1	7,5	1,5	1,2	0,7	0,5	0,4	-2,7
За іншими каналами								
Зернові культури	13,0	40,6	80,1	81,8	83,5	86,2	88,5	75,5
Картопля	9,9	17,9	67,5	67,9	72,6	71,9	79,7	69,8
Овочі	4,1	18,6	51,2	54,9	59,9	58,0	50,7	46,6
Худоба та птиця	11,3	8,1	45,5	52,7	55,4	60,0	65,2	53,9
Молоко і молочні продукти	0,8	5,0	9,7	7,5	6,8	5,3	5,1	4,3

* Розраховано автором згідно [4, с. 96]

Згідно останніх статистичних даних, на переробні підприємства усіх регіонів України у 2009 р. від усіх категорій господарств надійшло 1114 тис. т худоби та птиці у живій вазі, у тому числі 295 тис. т – від сільськогосподарських підприємств (втричі менше, ніж у 1995 р.) та 104 тис. т – від господарств населення (вдвічі менше, ніж у 1995 р.), решта – від інших господарських структур. За нашими розрахунками, обсяги поставок молока та молочних продуктів на переробні підприємства від усіх категорій сільськогосподарських товаровиробників у 2009 р. зменшилися порівняно із 1995 р. на 21,82 % і склали 4742 тис. т [4, с. 185].

Що стосується сільськогосподарської продукції рослинницького походження, можна сказати, що у 2009 р. на переробні підприємства України надійшло 10263 тис. т зернових культур від усіх категорій господарств, у тому числі від сільськогосподарських підприємств – 5061 тис. т, від інших господарських структур – 5134 тис. т, від господарств населення – лише 68 тис. т. Поряд з цим, у 2009 р. переробними підприємствами було придбано 9399 тис. т цукрових буряків (включаючи давальницьку сировину), 67,33 % яких надійшло безпосередньо від сільськогосподарських підприємств [4, с. 174].

Незважаючи на те, що однією із необхідних складових прозорості взаємовідносин на агропродовольчому ринку вважається біржова торгівля, сільськогосподарські підприємства майже не використовують біржові канали реалізації продукції. На початку 2010 р. в Україні було зареєстровано 531 біржу, які обслуговують аграрний сектор, з них: 106 – універсальних, 341 – товарних і товарно-сировинних, і лише 25 агропромислових, акредитованих для обслуговування процесу купівлі-продажу агропромислової продукції для внутрішньо- і міжрегіональних потреб, а також для укладання зовнішньоекономічних контрактів (рис. 2).

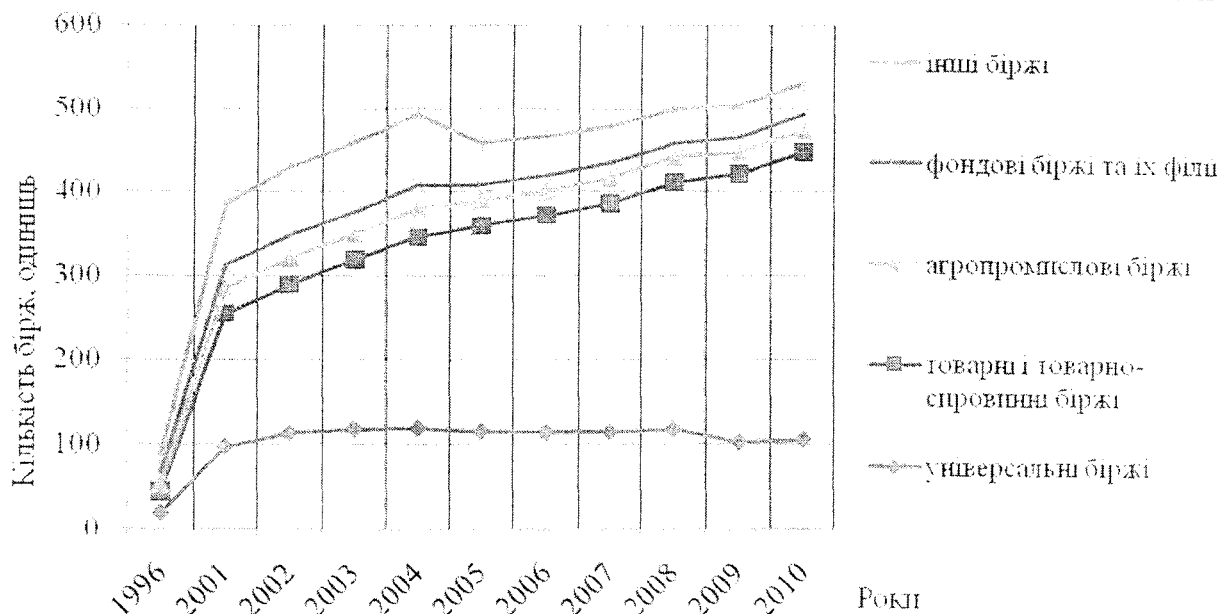

Рис. 2. Показники кількості бірж в Україні, 1996 – 2010 рр. [4, с. 140]

У даному контексті слід зазначити, що обсяг біржової торгівлі по Україні в цілому досяг свого максимального рівня у 2009 р., коли угод було укладено на загальну суму 73769,3 млн. грн., з яких 39866,8 млн. грн. (або 54,04 %) припадало на біржові угоди з реалізації сільськогосподарської продукції [4, с. 281].

З огляду на викладене, вважаємо, що основним елементом інфраструктури агропродовольчого ринку, якому у реаліях сьогодення слід приділити особливу увагу, є біржова торгівля сільськогосподарською продукцією, розвиток якої наразі стримується через низький рівень інформаційно-консультативного забезпечення учасників ринку, а також відставання від прогресивних біржових технологій, які використовуються у світі. Узагальнення результатів наукових досліджень щодо особливостей функціонування товарних бірж у зарубіжних країнах [2: 5: 6] дає нам підстави вважати, що розширення обсягів біржової торгівлі зерновими та олійними культурами, цукровими буряками та продуктами їх переробки в Україні можна очікувати лише у результаті переорієнтації діючих бірж із торгівлі спотовими контрактами (пов'язаними із реалізацією реального товару) на торгівлю ф'ючерсними контрактами, які засвідчують зобов'язання придбати чи продати товар у визначений час на визначених умовах у майбутньому з фіксацією ціни на момент виконання зобов'язань сторонами контракту. На відміну від спотових контрактів, ф'ючерсні страхуватимуть сільгосптоваровиробників від фінансових втрат, які можуть бути наслідком різких коливань кон'юнктури агропродовольчого ринку, що є особливо актуальним у динамічних економічних умовах сучасності. Спираючись на багаторічний досвід функціонування Чиказької та Нью-Йоркської сільськогосподарських бірж, можемо стверджувати, що формування ф'ючерсної ціни на діючих універсальних, товарних та агропромислових біржах України дозволить сільськогосподарським підприємствам і фермерським господарствам більш прогнозовано і впевнено функціонувати на агропродовольчому ринку.

Біржову торгівлю сільськогосподарською продукцією в Україні, на наш погляд, можна активізувати за рахунок покращення інформаційного забезпечення її потенційних учасників. Для цього у найближчій перспективі необхідно створити спеціальний web-сайт у глобальній мережі Internet, у межах якого здійснювалася б публікація контактної інформації про кожен біржу, зареєстровану на території того чи іншого регіону, напрями її діяльності, перелік основних вимог, що висуваються до учасників біржових торгів, оперативні дані щодо фактичних (спотових) біржових цін на таку продукцію тощо [1, с. 155].

Ще одним важливим напрямом формування ефективної інфраструктури національного агропродовольчого ринку має бути створення оптових продовольчих ринків, які у світовій практиці вважаються найбільш досконалою системою розподілу сільськогосподарської сировини і продовольства між підприємствами-виробниками цієї продукції, організаціями оптової торгівлі, а також

підприємствами роздрібною торгівлю та ресторанного господарства. Позитивний досвід країн Європейського союзу, США та Японії свідчить про те, що оптові продовольчі ринки сприяють активізації обігу товарів, більш повному задоволенню потреб населення, стримують підвищення цін на продукти харчування. Такі ринки відображають реальний стан товарного виробництва, пропозиції і споживання продовольства у регіонах своєї дислокації.

Узагальнення практики функціонування оптових продовольчих ринків за кордоном і дослідження правових засад організації їх діяльності в Україні [3] дозволяє нам зробити низку пропозицій із удосконалення процесу формування цього важливого елемента інфраструктури сучасного агропродовольчого ринку. Оскільки у багатьох країнах світу оптові продовольчі ринки будуються, як правило, неподалік від міст із населенням понад 200 тис. осіб, а радіус їх доступності складає близько 150 – 200 км, вважаємо, що універсальні оптові продовольчі ринки на території України у найближчій перспективі потрібно створювати поблизу населених пунктів, які знаходяться на перетині важливих транспортних шляхів. Орієнтуючись на існуючі за кордоном об'єкти такого типу, слід взяти до уваги, що для будівництва оптових продовольчих ринків має бути відведена земельна ділянка загальною площею не менше 4,5 га. Обираючи з-поміж усіх можливих організаційно-правових форм оптового продовольчого ринку, пропонуємо віддати перевагу публічному акціонерному товариству, засновниками якого можуть бути: виробничі, переробні, заготівельні, торговельні, сервісні та інші юридичні і фізичні особи, а також місцеві органи виконавчої влади. Для формування статутного фонду такого суб'єкта господарювання усі зацікавлені юридичні і фізичні особи мають використовувати власні або залучені грошові кошти, а внесок місцевої влади може бути представлений правом користування будівлями, спорудами, засобами зв'язку, а також земельними ділянками, призначеними для розміщення даного оптового продовольчого ринку.

Насамкінець, слід зазначити, що в умовах дефіциту сільськогосподарської сировини, коли пропозиція її на агропродовольчому ринку України суттєво відстає від попиту, винятково важливого значення набуває активізація інтеграційних процесів у сільському господарстві і пов'язаних із ним сферами АПК у напрямі створення інтеграційних агропромислових формувань, які об'єднуюватимуть у своєму складі всі ланки інтеграційного процесу (від виробництва сільськогосподарської продукції до її комплексної переробки і реалізації) і узгоджуватимуть, насамперед, інтереси сільськогосподарських і переробних підприємств. Якщо переробні підприємства агропродовольчого ринку України у результаті такої інтеграції одержать можливість забезпечити для себе стабільні доходи завдяки наявності надійної сировинної бази, а також можливості контролювати якість сировини, що надходить у виробництво, то сільськогосподарські підприємства, у свою чергу, зможуть суттєво знизити ризик, пов'язаний із виробництвом сільгосппродукції, його залежністю від природно-кліматичних умов.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку даного напрямку. На основі попередніх міркувань можемо зробити висновок про те, що сучасний стан інфраструктури агропродовольчого ринку України не забезпечує ефективного зв'язку між виробниками і споживачами продовольства, обмежує можливості збуту продуктів харчування сільгосптоваровиробниками за прийнятними цінами. Відтак, в умовах сьогодення винятково важливого значення набуває розширення обсягів біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, переорієнтація біржових установ на торгівлю ф'ючерсними контрактами, а також створення універсальних оптових продовольчих ринків, які сприятимуть розвитку ділових контактів між агроформуваннями та переробними підприємствами, впровадженню сучасних методів зберігання і реалізації швидкопсувної сільськогосподарської продукції. Подальші наукові пошуки у сфері дослідження особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств мають бути зосереджені на виявленні проблем і визначенні перспектив розвитку вказаних суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках в умовах глобалізаційних процесів сучасності.

Література:

1. Дрогомирецька М.І. Формування стратегії розвитку підприємств агропродовольчого ринку: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / М.І. Дрогомирецька. – Полтава, 2011. – 254 с.
2. Нужна О.А. Товарні біржі як важлива складова інфраструктури агропродовольчого ринку / О.А. Нужна // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. - № 9. – С. 33 – 37.
3. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції: Закон України від 25 червня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. - № 58. – С. 9. – <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Статистичний щорічник України за 2009 р. / За ред. О.Г. Осауленко. – К.: ДП

“ - ”, 2010.-566 .
5. . . / . . // . - 2009. - 1. - . 111-118.
26 2011 .